

TRACTATUS VIII.

De Jure, & Justitia.

Ex 1. 2. à questione 57. usque ad questionem 63. exclusive.

Justitia pax populi est, tutamen patris, gaudium hominum, solatium pauperum, hereditas filiorum, spes futura beatitudinis, ait Cyprianus de 12. abusibus. Ergo nunc reddenda est disputatio de Justitia, quae ipsa est summa virtus, aut fons ipsa virtutis: quam non modo Philosophi quererunt: sed & Poetae, qui multo fuerint priores. Hi plene intellexerunt abesse hanc à rebus humanis, canique fixerunt offendens virtus hominum, cessisse è terra, in Cœlumque migrasse, inquit Lact. Firm. Div. Inst. lib. 5. cap. 5. In celum ergo concendamus, Regnum Dei queramus, & Justitiam eius cum Angelico, & cœlesti instrutione divina mens Interprete D. Thoma de Aquino, qui inter omnes Scholasticos, ait Banes, unus, quidquid ad Justitiam attinet cognoscendum era, suis humeris absolutum dedit, tamque mero ordine, eleganter, & docte, ut loquitor Aragon, ut se ipso in hac ex superior esse videatur.

EXAMEN I.

De Justitia, ejus objecto, speciebus, uti & de Judicio presentis temerario, ac Suspicione.

S. Tb. à quest. 57. usque ad quest. 62.

QUÆR. I. Tenetum Confessarius habere notitiam hujus Tractatus?

I. Resp. affirmativè.

Ratio est eadem que supra *Tract. 6.* data est de notitia Legum, modo id, quod ibi dictum est de Legi, applicante virtuti Justitiae.

QUÆR. II. Jus estne objectum Justitiae, & in quo sensu, & quotuplex?

III. *Ant. R. nota*, Jus habere diversas significaciones: significat enim 1. Authoritatem, seu facultatem aij quid faciendi. 2. Libertatem, ut cum dicunt: Est homo sibi jus. 3. Sententiam latam secundum iura. 4. Locum in quo est iusta, unde dicunt quis comparere in iure. 5. Ipsam Jurisprudentiam, unde dicitur, Homo versatus in iure. 6. Ipsam Legem, nam Leges sunt iura. 7. Idem est ac iustum, quod per actionem justitiae constituitur, & ad quod ipsa terminatur, seu est qualitas facta inter eos, inter quos erat iniquitas, v. g. inter creditorem, & debitorem.

Nota 2. Justum, & Justitiam posse sumi dupliciter. 1. Generaliter prout comprehendit omnes virtutes: unde dicunt homo iustus, qui est in gratia Dei, ac virtuosus. Et in hoc sensu de eo hic non agitur. 2. Specialiter, in quantum est idem ac iugale, & alterius debitus, & Justitia est virtus quedam particularis, cuius est facere hanc qualitatem, reddendo cuius, quod sumus est.

Nota 3. Aliud esse jus ad rem, puta, habendum, quod nondum est in nostra facultate: aliud jus in re, quod acti ut propria possidetur. Vt, ut alii explicant, jus ad rem dicunt, quod non tribuit actionem in rem, sed tantum in personam, & tale jus acquiritur per stipulationem, donationem, emptionem, aliosque contrac̄tus, ante rei tradictionem: item per electionem, presentationem, postulationem ad beneficium, ac per beneficium collationem, per successionem hereditatis ante acceptiōnem. Jus in re dicunt, quod tribuit actionem realē, seu quod rem obligatum habet, ita, ut res nobis obstric̄ta sit, ad quemcunq̄e transeat, quia transit cuius suum onere. Tale jus est quod habeatur per emptionem, & aliosque contrac̄tus secuta rei tradictione, ac per collationem beneficium, vel per testamentum, vel successione ab intestato, secuta beneficii, aut hereditatis acceptiōnem.

Nota 4. Quod obligatio, seu debitus sit duplex. Primum morale, seu simplicis honestatis, quod fundatur in honestate virtutis, qualiter quis ex Lege charitatis obligatur vitare scandalum, & ex titulo gratitudinis se exhibere grauem erga patronum. Alterum est legalē, seu rigorosum, quod oritur ex iure activo virtutum Theologicarum, & Poenitentiarum.

Resp. 1. Jus naturale est, quod ratione naturalis immediata dictat, vel ex ea immediata sequitur. Et hoc est simpliciter naturale: vide de Legi naturali. Dicunt etiam jus naturale, quod oritur ex natura rei, unde etiam datur in ordine gratiae, seu supernaturale, sicut supposita elevatione homini ad ordinem gratiae, & finem supernaturalem, tenetur homo ex iure naturae gratiae (seu quod gratiae est connotatur) ad actus virtutum Theologicarum, & Poenitentiarum.

Resp. 2. Jus Gentium est quod communi Gentium consenserit est introducendum, seu quod omnes passim Gentes observant; uti sunt, servitus, divisio, & proprietas rerum usus pecuniarum, immunitas Legatorum, mos contrahendi matrimonium coram testibus,

alterius, estque correlatum ejus; ratione cuius etiam vocatur iustum passivum. Quod autem vocetur debituum legale, est, quia fundatur in legitima potestate alterius, seu in iure fundato in lege. *His notatis*

Resp. 2. Jus, seu iustum specialiter sumptum, seu aquilas debita inter obligationem unius, & ius actiū alterius, est objectum formale quod justitiae.

Ratio ex S. D. quest. 57. art. 1. Illud est objectum formale quod justitiae, quod ipsum per se primo per suos actus intendit. Sed hoc est qualitas inter rem, vel actionem legaliter debitam, & ius alterius, ut patet ex definitione Justitiae, utpote reddens cuius quod sumus est; unde nec est actus justitiae, nisi haec dividatur (saltem proportionalis), implicitè, vel explicitè intendatur ad solvendum se ab obligatione, & exhaustiendum ius legalis alterius, vel simili, vel successive, in totum, vel in partem. *Ergo.*

Dixi in R. objectum formale quod, quia objectum formale quo, seu motivum formale est honesta dicta & qualitas. Objectum materiae remotum, est res legale debitis: proximum est operatio, per quam qualitas ponitur, quia super illam remotam, super hanc proximam cadit dicta honesta. Tandem quia Justitia est ad alterum, habet etiam objectum cui, & hoc est persona, cui redditur iugale, non quidem nude, & materialiter spectata, sed formaliter ut informata iure activo, vi cuius in altero fundat obligationem, & debitum legale. Vide dicta supra *Tract. 7. Exam. 1. in Suppon. 2. num. 2.*

Resp. 2. Dividitur jus proportionaliter sicut lex (unde vide supra *Tract. 6. de Legibus*) pro lege ponendum jus, ut hoc sit aliud naturale, aliud positivum, cuius subdivisiones *ibidem* vide. Item jus naturale aliud est mere permisivum, de quo *ibidem*. Item in aliud ad rem, aliud in re, de quo ante in *Not. 3.* De jure Gentium dicetur postea.

QUÆR. III. Quæ sunt juris naturæ possunt mutari, dispensari, per Epikriam interpretari? Item sunt omnia Decalogi præcepta juris naturæ, aut potestem dari ignorantia eorum?

Hoc omnia resoluta sunt supra, *Tr. 6. Exam. 2. n. 13. & 14.*

QUÆR. IV. Quid est jus naturæ, & Gentium, quæ utrinque differunt?

III. Resp. 1. Jus naturale est, quod ratione naturalis immediata dictat, vel ex ea immediata sequitur. Et hoc est simpliciter naturale: vide de Legi naturali. Dicunt etiam jus naturale, quod oritur ex natura rei, unde etiam datur in ordine gratiae, seu supernaturale, sicut supposita elevatione homini ad ordinem gratiae, & finem supernaturalem, tenetur homo ex iure naturae gratiae (seu quod gratiae est connotatur) ad actus virtutum Theologicarum, & Poenitentiarum.

Resp. 2. Jus Gentium est quod communi Gentium consenserit est introducendum, seu quod omnes passim Gentes observant; uti sunt, servitus, divisio, & proprietas rerum usus pecuniarum, immunitas Legatorum, mos contrahendi matrimonium coram testibus,

De Jure, & Justitia.

233

bus, &c. non quasi omnes Gentes ad condendum hoc jus in unum locum convenierint, sed quia expresso, vel tacito omnium consensi est approbatum.

Resp. 3. Jus Gentium simpliciter non spectat ad ius naturale, sed ad positivum humandum, cuius est pars. Ita S. Thom. q. 57. art. 3.

Ratio: Sed illa spectat ad ius nature, que, vel sunt prima principia practica, aut ex illis per bonam & evidenter consequentiam deducuntur absolue, id est, nulla facta suppositione, qualia sunt, que simpliciter sunt necessaria ad comparanda rectitudinem naturalem, nature hominis absolute considerata, ita ut sint intrinsecè bona, etiam antequam per leges positivas præcipiantur, & eorum opposita sint intrinsecè mala. *Subrivo. 1.* Sed que sunt juris Gentium, ante nominata, non sunt prima principia practica, ut patet; nec ex iis deducuntur absolue, sed facta quādam suppositione, seu supposita tali, vel tali hominis conditione; v. g. natura hominis absolute considerata de iure nature est habere media pro sustentatione vita: Sed supposita corruptione naturæ humana per peccatum, ratione cuius magis inclinat in bonus proprium, Jure Gentium facta est divisio, & proprietas rerum, uti & ius pecuniarum, quia res sic divisione necessare est fieri communicationes. Item Matrimonium absolute est de jure nature: sed supposita perfida hominum esse de jure Gentium introducti, ut fiat coram testibus. *Ergo.* Ex hac distinctione solvuntur multæ objections.

Subrivo. 2. Sed que sunt juris Gentium, non sunt iusta bona, ut eorum opposita sint intrinsecè mala, quia in primitiva Ecclesia, uti & in Religionibus approbatis non est divisio rerum, sed communias, & capti in bello inter Christianos non sunt servi.

Ergo.

Resp. 4. Jus gentium, licet ob datam rationem propriè spectat ad ius positivum, attamen est quasi mistum ex naturali, & civili, & cum utroque magnam habet affinitatem, & idea in instituis interducentur vocatur naturale, interduum civile. Quia ratione diversa, que in instituis inveniuntur locutiones possunt conciliari.

Declarator. Sicut jus naturale omnibus hominibus est commune, ita & ius Gentium. Sicut ius naturale non habetur in scriptis, nec scitur tempus institutionis ejus, nec ad illud condendum requiritur convocatio hominum, sic idem est de jure Gentium. Differunt vero, quod que sunt de jure nature, ex primis principiis naturæ sequantur absolute, quæ vero de jure Gentium, ex suppositione. Cum iure civili convenit in eo, quod utrumque per Legem civilem ageretur possit, licet ad abrogationem iuri Gentium non sufficiat voluntas solius Principis sed totius populi.

QUÆR. V. Quid est Justitia, qualis virtus, & que species ejus?

IV. Resp. 1. Justitia bene definitur, quod si constans, & perpetua voluntas suum cum cinque tribuenda. Ita S. Th. quest. 58. art. 1. ubi definitionem explicat dicens: „Dicitur voluntas, ad ostendendum, quod actus justitiae debet esse voluntarius; additus, autem de Constantia, & perpetuitate, ad designandum actus firmatus; & sensus est, quod requiritur propositum, & intentio semper, & perpetuo, seu in omni eventu tribuendi cujusque ius sum. Et id est completa definitio justitiae nisi quod actus ponitur pro habitu, qui per actum specificatur. Et si quis vellet eam in debitam formam definiri, posset sic dicere: Justitia est habitus secundum aliquis constanti, & perpetua voluntate ius sum unicuique tribuit.“ Ita S. D. Ex quibus patet, quod Justitia, ut ius, sit in appetitu rationali, seu voluntate ut in subiecto. *Ergo* totuplex est species Justitiae, quotuplex in aliqua Republica, vel Communitate est habitudo ad alterum, tribuendo ei quod suum est: Sed habitudo illa est triplex. *Ergo*, & justitia. *Min. subr. prob.* In primis in Republica reperitur habitudo partis ad totum, & pro hac rectificanda ponitur Justitia generalis, seu lega-

bus, &c. non quasi omnes Gentes ad condendum hoc jus in unum locum convenierint, sed quia expresso, vel tacito omnium consensi est approbatum.

Prima pars patet applicando definitions virtutis data supra *Tract. 4.* *Exam. 1. 6. 2. Et num. 3.* de subiecto virtutis. *Et num. 7.* de divisione virtutis. *Item num. 8.* an in homine iusto præter justitiam infusum, seu speciale sit etiam acquisita, & naturalis.

Ratio 2. p. Habitus virtutum diversificatur secundum objecta formalia: Sed Justitia habet speciale objectum formale ante assignatum, quod nulla alia virtus respicit. *Ergo.*

Ratio 3. & 4. p. Tum quia justitia conveniente definitio virtutis moralis secunda loco data loco citato. *Item* etiam quia quod (est proprium virtutis morali) consistit in medio, quod autem hoc non sit medium rationis, sed rei, ostensum fuit supra loco ante citationem.

Ratio 5. p. Inter Justitiam, & alias virtutes morales appetitus sensitivi est haec differentia, quod Justitia disponit hominem ad alterum, alias vero, v. g. Temperantia, Fortitudo, disponit eum in se ipsum. Ergo sola Justitia immediate versatur circa operationes, & res quibus homo ordinatur ad alterum, velut circa propriam materiam a se rectificandam.

Dixi, immediate: Quia non negatur quod circa passiones versetur indirectè, & mediata, nimis per virtutes annexas, comites, & auxiliares. Vide supra loc. cit. n. 5. & 6. *Quid* & quotuplex sit passio.

Oppone 1. contra 5. p. Cujuslibet virtutis est destructio impeditio eius operationem impeditientia: Sed passiones, v. g. cupiditas, ira, &c. sepe impedit operationem Justitiae, ne reddit æqualitatem. *Ergo.*

2. Contra Rationem: Dantur passiones, quibus homo ordinatur ad alterum, v. g. ira injuriosa quæ dividitur in homicidium, item cupiditas alienæ uxoris. *Ergo* ratio illa est nulla.

Ad 1. ditt. maj. Impedimenta, vel intrinseca, vel extrinseca, C. maj. semper extrinseca, subdicit. *N. maj.* Vel mediata, vel immediate, C. maj. semper immediata, N. maj. & concessa min. dist. similiter. *Oppone 2.* *Contra Rationem:* Dantur passiones, quibus homo ordinatur ad alterum, v. g. ira injuriosa quæ dividitur in homicidium, item cupiditas alienæ uxoris, vel virtutes annexas, comites, & auxiliares. Vide supra loc. cit. n. 5. & 6. *Quid* & quotuplex sit passio.

Ad 2. dist. ant. Impedimenta, vel intrinseca, vel extrinseca, C. maj. semper extrinseca, subdicit. *N. maj.* Vel mediata, vel immediate, C. maj. semper immediata, N. maj. & concessa min. dist. similiter. *Oppone 3.* *Contra Rationem:* Dantur passiones, quibus homo ordinatur ad alterum, v. g. ira injuriosa quæ dividitur in homicidium, item cupiditas alienæ uxoris, & has tollit mediata, seu virtutes annexas. *Ergo* ratio illa est nulla.

Ad 2. dist. ant. *Qubus* secundum se sumptis ordinatur ad alterum, N. ant. ut habentibus adjunctas exteriores operationes saltem intentas, C. ant. & N. cons. Tales ergo passiones possunt considerari ducentes. *Item* secundum se, & sic nec prosunt, nec proximo, sed soli operanti, earumque rectificatio sub hac ratione spectat ad illas virtutes, quarum est disponere operantem in ordine ad se ipsum.

*2. In quantum sunt principia operationum, quibus proximus leditur, & sub hac formalitate eas mode-
retrur Justitia. Unde verum manet, quod haec imme-
diata versatur circa actiones, non vero passiones ut tales.*

Ratio 5. Tres sunt species Justitiae. 1. Justitia generalis, seu legalis. 2. Commutativa. 3. Distributiva. Ita S. Th. quest. 58. art. 6. & 7.

Ratio: Virtus Justitiae est ad alterum, & pro prius eius character est, operationes hominis rectifica-
re in ordine ad alterum, tribuendo ei ius suum. Ergo totuplex est species Justitiae, quotuplex in aliqua Republica, vel Communitate est habitudo ad alterum, tribuendo ei quod suum est: Sed habitudo illa est triplex. *Ergo*, & justitia. *Min. subr. prob.* In primis in Republica reperitur habitudo partis ad totum, & pro hac rectificanda ponitur Justitia generalis, seu lega-

Gg — lis,

lis, cuius est bonum partium debite ordinare ad bonum totius. 2. Reperitur habitudo totius ad partem, & pro ea positur Justitia distributiva, cuius est partibus, seu civibus distribuire bona communia, dignitates, beneficia, &c. juxta proportionem in eis remperam. 3. Datur habitudo partis ad partem, seu civis ad civem, & pro ea positur Justitia commutativa, cuius est servare aequalitatem in communicationibus, & mutuo contractibus, quos homines privati, aut quasi privati inter se inveniunt.

QUERO VI. Hæc tres Justitiae sunt species perfectæ, & subjectivæ, seu conceptum generis participantes univocè, & adæquatè; sed solim secundum quid, seu potentialis, id est, inadæquata naturam generis, seu Justitia ut sic participans, sicut participant pietas, religio, penitentia?

V. Resp. affirmando esse species subjectivas, & perfectas.

Ratio pro Justitia commutativa, de qua id nego nego: Justitia, que servat omnes conditiones ad rigorem Justitiae requisitas, est species ejus subjectiva, & perfecta. Sed sic est de Justitia commutativa. Ergo. Min. prob. Conditiones ad rigorem justitiae requisitas sunt tres. Debitum legale, fundatum in iure rigoroso proprietatis, vel quasi proprietatis. 2. Alteritas. 3. Aequalitas. Subsumo: Sed haec conditiores perfecte servantur in Justitia commutativa. De prima claram est ex dictis, & dicendis. Deinde ad est perfecta alteritas: est enim inter privatas personas, inter quas nulla est identitas, vel subordinatio. Nomine privatuarum personarum intelligi etiam Principes, integras Republicas, Communites, si inane contractibus instar privatarum hominum, tunc enim non considerant comparatio partis ad totum, vel è contra. Tandem in Justitia commutativa servatur aequalitas perfectissima (utpote arithmeticæ) rei ad rem, quantitatibus ad quantitatim. Ergo.

Ratio pro justitia legali: Nam, & in hac servantur dictæ conditiones perfectæ, licet non tam strictè, ut in commutativa. 1. Adest debitum legale & rigorosum, quia pars rigorosè, & stricte obligatur Communitiæ, & Communitas habet strictum jus in bona partium, seu civium, & prævalet iuri particuliari illorum. 2. Adest aequalitas. Nam qui tribuit quantum debet, reddit aequaliter: Sed subditus vi Justitia legalis de suis bonis, vel actionibus Communati tangent tribuit, quantum debet, seu quantum pro bono communia est necesse. Ergo. 3. Est ad alterum. Quod S. Thom. quest. 78. art. 5. in corp. sic explicat: Ad alterum potest quis se habere duplicit. „Omo...“ do ad alterum singulariter consideratum; Alio modo, „do ad alium in communia, secundum quod scilicet ille qui servit alicui Communati, servit omnibus hominibus, qui sub communitate illa continentur. Ad utrumque ergo se potest habere Justitia secundum propriam rationem. Manifestum est autem, quod omnes, qui sub communitate aliqua continentur, comparentur ad Communitatem sicut partes ad totum, pars autem, id quod est, totus est. Unde, & quolibet bonum partis est ordinabile in bonum totius. Hac S. D. Ergo. Justitia legalis est ad alterum, saltem in communia, quod sufficit, licet non in singulis.

Hoc paulo alteri alii explicit dicentes: Licet inter partes, & totum, quod fictione juris non habetur pro distincta persona, non sit vera alteritas, bene tamen si ita sit. Subsumo: Sed licet Communitas coalescat ex partibus, seu civibus, fictione juris tamen habetur pro distincta persona, cum habeat distinctum jus, utpote jus ultimum in bona civium distinctionem, inquit, à jure civium, quod vocatur jus basium. Ergo adest sufficiens alteritas suppositionum, seu agere potentium, requisita à S. Th. art. 2. non quidem physica, sed moralis, seu iuridica, quæ in prædictis sufficit.

Ratio pro Justitia distributiva est eadem: Quia salvantur in illa eadem conditiones. Primo Commu-

nitas, seu Superior non solum ex honestate virtutis, sed ex debito Justitiae, seu legali tenetur subditus bona communia juxta singulorum dignitatem, & proportionem distribuere, & subdit habent jus activum ad illa, non quidem proprietatis, sed condignitatis ex quo debitum illud legale, sed Superioris oritur. Secundo adest sufficiens alteritas, eo modo quo dictum est de Justitia legali. Tertiè adest aequalitas: Quia Princeps distribuendo civibus bona communia, dat cuius quantum debet, juxta meritorum dignitatem. Unde dat cuius civi quod suum est, non ut jam proprium, sed ut apropriandum, seu quod suum est, non titulo proprietatis, sed titulo condignitatis, aut quasi privati inter se inveniunt.

QUERO VI. Hæc tres Justitiae sunt species perfectæ, & subjectivæ, seu conceptum generis participantes univocè, & adæquatè; sed solim secundum quid, seu potentialis, id est, inadæquata naturam generis, seu Justitia ut sic participans, sicut participant pietas, religio, penitentia?

V. Resp. affirmando esse species subjectivas, & perfectas.

Ratio pro Justitia commutativa, de qua id nego nego: Justitia, que servat omnes conditiones ad rigorem Justitiae requisitas, est species ejus subjectiva, & perfecta. Sed sic est de Justitia commutativa. Ergo. Min. prob. Conditiones ad rigorem justitiae requisitas sunt tres. Debitum legale, fundatum in iure rigoroso proprietatis, vel quasi proprietatis. 2. Alteritas. 3. Aequalitas. Subsumo: Sed haec conditiores perfecte servantur in Justitia commutativa. De prima claram est ex dictis, & dicendis. Deinde ad est perfecta alteritas: est enim inter privatas personas, inter quas nulla est identitas, vel subordinatio. Nomine privatuarum personarum intelligi etiam Principes, integras Republicas, Communites, si inane contractibus instar privatarum hominum, tunc enim non considerant comparatio partis ad totum, vel è contra. Tandem in Justitia commutativa servatur aequalitas perfectissima (utpote arithmeticæ) rei ad rem, quantitatibus ad quantitatim. Ergo.

Ratio pro justitia legali: Nam, & in hac servantur dictæ conditiones perfectæ, licet non tam strictè, ut in commutativa. 1. Adest debitum legale & rigorosum, quia pars rigorosè, & stricte obligatur Communitiæ, & Communitas habet strictum jus in bona partium, seu civium, & prævalet iuri particuliari illorum. 2. Adest aequalitas. Nam qui tribuit quantum debet, reddit aequaliter: Sed subditus vi Justitia legalis de suis bonis, vel actionibus Communati tangent tribuit, quantum debet, seu quantum pro bono communia est necesse. Ergo. 3. Est ad alterum. Quod S. Thom. quest. 78. art. 5. in corp. sic explicat: Ad alterum potest quis se habere duplicit. „Omo...“ do ad alterum singulariter consideratum; Alio modo, „do ad alium in communia, secundum quod scilicet ille qui servit alicui Communati, servit omnibus hominibus, qui sub communitate illa continentur. Ad utrumque ergo se potest habere Justitia secundum propriam rationem. Manifestum est autem, quod omnes, qui sub communitate aliqua continentur, comparentur ad Communatam sicut partes ad totum, pars autem, id quod est, totus est. Unde, & quolibet bonum partis est ordinabile in bonum totius. Hac S. D. Ergo. Justitia legalis est ad alterum, saltem in communia, quod sufficit, licet non in singulis.

Ratio pro justitia legali: Nam, & in hac servantur dictæ conditiones perfectæ, licet non tam strictè, ut in commutativa. 1. Adest debitum legale & rigorosum, quia pars rigorosè, & stricte obligatur Communitiæ, & Communitas habet strictum jus in bona partium, seu civium, & prævalet iuri particuliari illorum. 2. Adest aequalitas. Nam qui tribuit quantum debet, reddit aequaliter: Sed subditus vi Justitia legalis de suis bonis, vel actionibus Communati tangent tribuit, quantum debet, seu quantum pro bono communia est necesse. Ergo. 3. Est ad alterum. Quod S. Thom. quest. 78. art. 5. in corp. sic explicat: Ad alterum potest quis se habere duplicit. „Omo...“ do ad alterum singulariter consideratum; Alio modo, „do ad alium in communia, secundum quod scilicet ille qui servit alicui Communati, servit omnibus hominibus, qui sub communitate illa continentur. Ad utrumque ergo se potest habere Justitia secundum propriam rationem. Manifestum est autem, quod omnes, qui sub communitate aliqua continentur, comparentur ad Communatam sicut partes ad totum, pars autem, id quod est, totus est. Unde, & quolibet bonum partis est ordinabile in bonum totius. Hac S. D. Ergo. Justitia legalis est ad alterum, saltem in communia, quod sufficit, licet non in singulis.

Hoc paulo alteri alii explicit dicentes: Licet inter partes, & totum, quod fictione juris non habetur pro distincta persona, non sit vera alteritas, bene tamen si ita sit. Subsumo: Sed licet Communitas coalescat ex partibus, seu civibus, fictione juris tamen habetur pro distincta persona, cum habeat distinctum jus, utpote jus ultimum in bona civium distinctionem, inquit, à jure civium, quod vocatur jus basium. Ergo adest sufficiens alteritas suppositionum, seu agere potentium, requisita à S. Th. art. 2. non quidem physica, sed moralis, seu iuridica, quæ in prædictis sufficit.

Ratio pro Justitia distributiva est eadem: Quia salvantur in illa eadem conditiones. Primo Commu-

, quanto minus habuit quam debuit, tanto plus ei detur. Et id est pertinet ad Justitiam commutativam. Vide de hoc infra de Rati. cit. quest. 6. ubi plura de hoc.

Ad 3. dist. maj. patriæ, &c. in quantum est principium essendi, ac nativitatis, C. maj. sic enim resipicit à pietate, quæ deficit à ratione stricta Justitiae ex defectu aequalitatis, & alteritatis. In quantum est quedam Respubl. vel locus habitationis, & in quantum bonum patris dicit habitudinem totius ad partes, seu ad cives, & hi ordinem partis ad totum, N. maj. Et hæc ratione patris respicit à Justitia legali, in qua ostendimus salvari omnes conditions veræ Justitiae. De partibus potentialibus Justitiae vide in proemio Tract. 10.

Sed cur à dictis speciebus Justitiae exclusis Justitiam economicam, & vindicativam?

VII. Dico 1. Justitia economica est inter patrem, & filium, dominum, & servum: De quibus patet ex dictis in Resp. ad primum Oppon. quod inter eos non sit perfecta Justitia. Item est inter Maritum, & Uxorem, sed nec inter eos est perfecta Justitia, quod gubernameunt familiæ, licet enim sint regales quod opus matrimonii, non tamen quod dictum gubernum domus: quia vir est caput mulieris, & mulier subestate viri.

Et tamen inter Virum, & Uxorem perfectior Justitia, quam inter patrem, & filium, dominum, & servum; quia vir, uti nec manet domina, & retinet suorum, quod tamen dominum est modicum, & limitatum in ordine ad consortem, ita ut neuter possit coi, nisi in ordine ad alterum. Vide infra Tract. 8. Exam. 4. n. 57. & seqq.

Dico 2. Certum est, quod vindicatio possit esse actus strictæ Justitiae, nimur commutativa, in quantum fit à Judge, qui ex offici, & paci ad malafactores puniendo cum communitate initi obligatur.

Dico 3. Licet Justitia vindicativa, quæ à Judge delinquenti infingitur pena delicto aequali, sit specialis virtus, cum habeat speciale objectum, & ei convenient definitio virtutis; non tamen est perfecta Justitia species, sed solim potentialis, & secundum quid.

Ratio: Quia deficit conditio requisita; eo quod illa aequalitas non sit rea debita ex iure activo hominis rei, utpote cuius voluntas à tali poena est aversa.

QUERO VII. Nonne dantur plures differentiationes inter justitiam commutativam, & distributivam, in Principe ac subditis? Ante R.

VIII. Resp. Dantur variae, quæ ex dictis omnes colliguntur. Primo ex parte materia, nam Justitia commutativa, & distributiva habent quidem eamdem materiam remotam, non tamen proximam, ut patet ex S. Th. hic q. 58. art. 3. Materia enim remota Justitia sunt res, persona, vel opera, ne quibus reperiri possint jus, & iuris, quæ eadem esse possint respectu justitiae commutativa, & distributiva: Materia vero proxima est usus materia remota, seu actiones ipsæ per quas utimur rebus, personis, vel operibus cum iure, ut fit in contrahitib. legitimi, & commutationibus voluntariis, ut sunt emploio, venditio, mutuum, commodatum: vel contra ius, ut fit in commutationibus voluntariis, v. g. furto, rapina, detractione, &c. Et inter has Justitiae commutativa solam versatur circa illas actiones, quæ sunt commutationes in rebus propriis, seu privatis hujus, vel illius: Distributiva vero solum circa eas, quæ sunt distributions, quibus res communes distribuantur inter partes Reipubl. Hinc materia proxima utriusque est diversa.

No. 2. ex S. Th. hic q. 58. art. 6. dupliciter aliquid dici generale. „Uno modo per predicationem, sicut animal est generale ad hominem, & equum, & ad alia huiusmodi; & hoc modo generale, oportet, quod sit idem essentialiter cum his ad quæ est generale, quia genus pertinet ad essentiam speciei, & cadit in definitione ejus. Alto modo dicunt aliquid generale secundum virtutem, sicut causa universalis est generalis ad omnes suos effectus, ut sol ad omnia corpora, quæ illuminantur vel immutantur per virtutem ejus. Ex hoc modo generale non oportet quod sit idem in essentiali cum his ad quæ est generale: quia non est eadem essentiali cause, & effectus. Hoc S. D.

No. 3. Justitiam legalem dupliciter dividit posse

verò cognitatis seu appropriandum.

4. Commutativa principaliter subjicitur in privatis, distributiva in Principe, vel Magistratu bonis communibus presidente.

5. Ex violatione Justitiae commutativa oritur obligatio restituendi, non tamen ex violatione distributiva formaliter quæ talis, ut ante dictum.

6. Essentialis distinctionis utriusque est Tertia differentia assignata, ex qua tamquam proprietas diminutio, quod Justitia commutativa constituit medium secundum aequalitatem arithmeticam: quod consistit in aequalitate rei ad rem, seu quantitatibus ad quantitatem, v. g. decem ad decem: Distributiva vel medium secundum aequalitatem geometricam, quod consistit in aequalitate proportionem inter conditionem personarum, & quantitatem bonorum communium: Hinc medium in commutativa est, quod non minus detur quam debeatur, unde, si furatus es imperiale, reddas imperiale: sed in distributiva aliquando potest distribui minus, quam quis mereatur, si consideretur cum respectu ad rem distribuendam, cum summa bonorum non semper sit tanta, ut cuius possit dari tantum, quantum alias merita eius requirent. Sit causus: Mille imperiales sunt distribuendi inter viginti cives de Republ. bene meritos, tunc medium Justitia distributiva non est, ut, si inter eos sint decem, quorum quis se solo meretur centum, cuilibet dentur centum, quia sic alii decem nihil acciperent, sed medium est, ut, qui plus merentur, plus accipiant, secundum proportionem Summae distribuendi, & per stirpes omnium illorum, quibus Summa illa distribuatur.

Quomodo definies hanc binam Justitiae speciem?

Dico, applicando definitiōnēm generis, scilicet Justitia ut sic, v. g. Justitia commutativa est constant, & perpetua voluntas (sive virtus) in parte, vel quare in parte communis, alteri compatri tribuendo ius sum; constitutio aequalitatem inter rem & rem;

Distributiva est constans, & perpetua voluntas, seu virtus in Magistratu, vel communitate partibus communis tributis ius suum, ponendo aequalitatem inter proportionem partium, & res distribuendas.

Definitio Justitiae legalis patet ex dicendis sequente n. 9. in Not. 1.

QUERO VIII. Justitia legalis est specialis, seu distincta virtus, vel generalis & ejusdem species in Principe ac subditis? Ante R.

IX. Nra primæ, quod S. Th. hic q. 58. art. 5. Justitiam dividat in generalem, & particularem. Si enim comparetur pars Reipubl. ad partem, v. g. civis ad cives, statuitur Justitia particularis; si pars comparetur ad totum, seu ad bonum commune, est Justitia generalis, seu legalis. Dicitur generalis, quia ejus est omnium virtutum actus ordinare ab bonum generali, seu commune. Dicitur legalis, quia hoc à lege, & legatore principaliter est intentum; nam bonum totius est etiam bonum partium. Hinc Justitia legalis bene definit, quod sit constans, & perpetua voluntas, seu virtus communis tributis ius suum, omnium virtutum actus tangamus Reipubl. debitum ad communem bonum ejus ordinandum.

No. 2. ex S. Th. hic q. 58. art. 6. dupliciter aliquid dici generale. „Uno modo per predicationem, sicut animal est generale ad hominem, & equum, & ad alia huiusmodi; & hoc modo generale, oportet, quod sit idem essentialiter cum his ad quæ est generale, quia genus pertinet ad essentiam speciei, & cadit in definitione ejus. Alto modo dicunt aliquid generale secundum virtutem, sicut causa universalis est generalis ad omnes suos effectus, ut sol ad omnia corpora, quæ illuminantur vel immutantur per virtutem ejus. Ex hoc modo generale non oportet quod sit idem in essentiali cum his ad quæ est generale: quia non est eadem essentiali cause, & effectus. Hoc S. D.

No. 3. Justitiam legalem dupliciter dividit posse

Primo in talem strictè dictam, quæ procedit secundum verba expressa Legis, & respicit finem quam verba legis præseverunt. Et in Epitomejani que non procedit secundum verba Legis, sed respicit mentem legislatoris & finem ab eo in Legi principaliter intentum, eti per verba legis non expremum. De hac divisione hinc agere non est opere pretium. Videantur dicta de Epitomejana Tract. 6. Exam. 2. n. 14. Secundo Justitia legalis dividitur in eam, quæ architectonica est in Principiis, & usum, seu ministeriale, quæ est in subditu. *Nam*, & Principis, & subditu est, bonum communne promovere. *Hic notat.*

Resp. 1. Justitia legalis est quidem virtus generalis secundum virtutem, seu causitatem, sed secundum essentialia est virtus specialis, & ab aliis specifica distinguitur.

Ita S. D. art. in 2. not. cit. ubi post illa verba subdit: „Hoc autem secundo modo Justitia legalis dicitur esse virtus generalis, in quantum scilicet ordinatur actus aliarum virtutum ad suum finem, scilicet ad bonum commune, quod est movere per imperium omnes alias virtutes, sicut caritas; quæ respicit bonum divinum ut proprium objectum, est specialis virtus secundum essentialia, licet aliarum virtutum, actus dirigat ad suum finem. Ita, & Justitia legalis est specialis virtus secundum essentialia, secundum quod respicit commune bonum ut proprium objectum. Et sic est in Principio principaliter, & quasi architectonica; in subditis autem secundario, & quasi administrative, at S. D.

Ratio: Habitus virtutum ponuntur ad superandas difficultates, & diversificantur secundum objecta formalia. Subsumo 1. Sed pro Justitia legali est specialis difficultas, nam maximè laudabile, & non leviter difficile est, ut quis ita se, & suas actiones moderetur, ut per eas bono communi invigilet, quia contingit interdum aliquem sibi bonum esse, cum tam Reip. bonus non sit. Unde Philosophus 3. Polit. cap. 3. art. 2: Quod non sit eadem simpliciter virtus boni civis, & boni potest enim quis in se esse malus, & tamen valde utilis Reipubl. & è contra. Ergo Justitia legalis est virtus.

Subsumo 2. Sed justitia legalis habet objectum formale distinctum ab objectis formalibus aliarum virtutum. Ergo est virtus specie distincta ab aliis. Pro hac min. Justitia legalis pro objecto formalis habet bonum commune, reddendo debitum Communitatui, seu Reipubl. Sed hoc qua tale non respicitur ab illa alia virtute. Non ab obedientia, hæc enim (praterquam quod principaliter sit in subditu), Justitia vero legalis, principalius sit in Principio) reddit immedia- tè debitum Superiori. Non à pietate, hæc enim solùm se extendit ad patrem, quatenus est nobis quoddam essendi principium; seu qua hoc est ei debitum ob beneficium ortus: Justitia vero legalis respicit bonum commune Reipubl. quatenus sumus cives ejus, & membra, sive sit nobis principium essendi, sive non. Ergo.

Resp. 2. Justitia legalis architectonica, & ministerialis, seu quatenus est in Principio subditu, est ejusdem specie infima.

Ratio: Qui habent idem objectum formale, nimirum bonum commune, ut adequabile per positionem auctus legaliter debiti.

Not. 1. Virtutem aliquam duplicitate posse dici architectonicam: Primo objectivè, quæ ab intrinseco respicit finem altiorum, sicut est ars equestris respectu frenificativa, & hæc specie distinguuntur. Secundò solùm subjectivè, seu ratione materiae, & subjecti potentias subditas per modum imperii in suum finem ordinantis, respiciens tamen idem objectum formale cum virtute usuali. Et hæc sunt ejusdem specie. Et hoc secundo modo, Justitia legalis est architectonica.

Not. 2. Ex dictis, quod in Principio, seu Magistratu actus Justitia legalis sit coniunctus cum actu Justitia commutativa, sit ut si sua negligenter Communitatii paria aliquod damnum, teneatur ad restitu-

tionem ratione taciti pacti cum Repub. initi de procurando bono eius.

QUÆRERO IX. Judicare estne licitum, & actus Justitiae? Et si in peccato fiat, estne peccatum, & quale?

X. Resp. 1. Judicium est actus Justitiae. S. D. q. 60. art. 1.

Ratio patet ex ipso nomine: nam judicium idem est quod dictio juris, & judicare est idem quod jus dicere, & index idem, quod ius dicens: ex quo fit, quod judicare sit actus qui versatur circa ius: Sed ius est objectum Justitiae, ut patet ex dictis. Ergo.

Resp. 2. Judicium in tantum est licitum, in quantum est actus Justitiae, ad quod requiruntur tres conditiones juxta S. Th. art. 2.

Primo, quod procedat ex inclinatione Justitiae. Secundo, ut procedat ex auctoritate presidentis, quia alia est usurpatum. Tertio, quod proferatur secundum rectam rationem prudentie, id est, non ex leibus conjecturis: quia alia erit suspiciosum, vel temerarium.

Oppono: Matth. 7. dicitur: „Nolite judicare, ut non judicemini. Et Rom. 14. Tu quis es qui judicas aliam servum? Et Rom. 2. Inexcusabilis est, „homo omnis qui judicas, in quo enim alterum iudicas, te ipsum condemnas, eadem enim agis, que iudicas.“ Ergo judicare non est licitum.

Hæc solvit S. D. in cit. art. 2. Ad 1. ait: Dominus prohibet judicium temerarium, vel judicium, quod non fit ex benevolentia, sed ex anima amaritudine.

Ad 2. ait: Judex constitutio minister Dei. Unde dicitur Deut. 1. Quod justum est, iudicate. Et postea subdit: Quia Deus est iudicium. Vult ergo S. Thom. dicere, verba illa intelligi, non licere judicium super alienum, id est, non subjectum.

Ad 3. dicit: Illi, qui sunt in gravibus peccatis non debent judicare eos, qui sunt in iisdem peccatis, vel minoribus, ut Chrysostom. dicit super illo Matth. 7. Nolite judicare. „Et præcipue hoc est in, ex hoc oritur scandalum in cordibus aliorum. Si autem non sunt publica, sed occulta, & necessaria, tas judicandi immineat propter officium, potest cum humiliata, & timore, vel arguere, vel iudicare.“ Unde August. dicit in lib. de Sermoni Domini in monte: „Si inveniremus nos in eodem vito esse, congemiscamus, & ad partem conandum in vitemus. Nec tamen propter hoc homo sic seipsum condemnat, ut novum condemnationis meritum sit, bi acquirat, sed quia condemnans alium, ostendit se similiiter condemnablem esse, propter idem peccatum, vel simile. Hac S. D.“

Eiusmodi colligitur quod Judex, sive Ecclesiasticus, sive Sæcularis existens in peccato mortali occulatur, vel etiam publico ast non scandaloso, non peccat mortaliter si iudicet, ut alia docuerat S. Thom. in 4. Sentent. Sed hic retractavit.

Ratio: Quia talis Judex habet titulum, seu auctoritatem, suppono enim adesse casum excommunicacionis eam auferentis, item animum tribuendi cuique jus suum, ut suppono: si vero iudicet existens in peccato mortali scandaloso, peccat mortaliter ex generi suo.

Ratio: Quia quantum est de se, dat materiam scandali, & facit iudicium, ac justitiam vilipendi a populo, vidente verificari illud: Dat veniam corvi, vexat censura columbas.

Quid ergo faciet Judex talis in casu quo necessario esset ferenda sententia contra delinquentes in mili peccato?

Dico: Publicè per penitentiam prius ostendere debet, quod abominetur pristina peccata, dein ad iudicium procedat.

Dixi ante, mortaliter ex genere suo, potest enim esse veniale propter levitatem miserit, si nimis peccatum Judicis scandalum validum parum, vel non scandalizet in ordine ad sententiam ferendam, nec redi-

reddat eam contemptibilem, ut peccatum in quo versatur, sit avaritia, iudicet autem adulteros; vel sit publicus concubinarius, iudicet vero latrones.

QUÆRERO X. Quid sensis de iudicio temerario?

XI. Ante R. Nota primo, quod inter temporalia bona primum locum tenet fama, quæ nihil est aliud quam bona de virtute proximi in nostris mentibus deposita opinio. Hinc sicut fidus pecunia depositarius graviter peccat sine consensu deponentis, aut legitima causa eam dispersendo, ita quilibet bonum de proximo opinionem à natura apud se depositam, jure naturæ tenetur servare illasam, donec ipsius naturæ seu recte ratione dictamen insinuet, ut proximi demerita eam non esse retinendam. Unde sunt illa Juris Axiomata: Quilibet est habendum bonus, donec probetur malus. Quod tibi non vis fieri, alteri ne feceris. Honor est testimonium de virtute alterius, quod fit honorifica appellatione, corporis inclinatione, posteriori loci cessione, &c.

Nota 2. Quod hæc tria inter se differant, licet à quibusdam Juris & Theologis immerito confundantur, Dubium, Suspicio, Judicium temerarium. Dubium est, quando animus manet omnino suspensus nec affirmit, nec negat, sed ex argumentis pro, & contra mouetur in utramque partem, sed ad neutram se determinat. Suspicio est opinio, seu assensus debilis de malo proximi ad unam partem determinatus cum formidine oppositi. Dixi, de malo proximi: per quod differt ab opinione, quæ est tam circa bonum, quam circa malum. Dicuntur levia indicia, quæ secundum estimationem prudentia non sunt sufficientia ad causandam persuationem. Judicium est determinata, & firma sententia, carens omni dubitatione, & formidine. Ex quo patet, quomodo differat a suspicione.

Nota 3. Hæc tria dividuntur in dubium prudens, suspicionem prudentem: judicium prudens. Quæ nimis innotuit rationalibus, & sufficientibus argumentis, indicia vel conjecturis ad ingenerandam alium dubitationem, suspicionem, vel iudicium de alterius qualitate. Et in dubium temerarium, suspicionem temerarium, & iudicium temerarium: quæ sufficientibus indicis non innotuit, si enim indicia sint sufficientia ad persuadendum, non sunt actus temerari sed rationabiles. Porro majora, requiruntur indicia ad suspicendum, quam ad dubitandum, majora ad iudicandum, quam ad suspicendum.

His notatis quæstio est de iudicio interno, seu purè mentali, de malo proximi, ex genere suo est peccatum mortale: de facto tamen, & individuali non semper est mortale, licet sit de peccato mortali: & è contra potest esse mortale, licet sit de peccato veniali, aut male naturali. Ita communis sententia cum S. Thom. hic art. 3.

Ratio 1. part. Peccatum contra Justitiam; seu violatio alieni iuris in genere suo est mortale, ut patet ex propositione sequenti. Confirmationis: Sed iudicium temerarium etiam mentalè, est peccatum contra justitiam, & violatio alieni iuris, quia fit proximo injury, & damnum in bonis famæ, dum sine sufficiente causa habetur malus, antequam probetur talis, seu bona existimatio in animo iudicantis deposita (ad quam habet ius) extinguitur, quæ tamen Prov. 22. melior est quam divitiae multæ. Ergo.

Contra: Illud est peccatum ex genere sui mortali, quod præcessit manendo inter limites sue naturæ, seu objecti absque eo quod trahatur ad aliam speciem, potest esse mortale, licet aliquando ex inconsideratione, vel ex imperfectione actus, aut parvitate materiali sit veniale: Sed iudicium temerarium etiam purè mentalè, manendo intra limites sue naturæ potest esse mortale. Ergo. Min. est S. Th. cit. art. 3. ubi de iudicio temerario ait: Et hoc si sit de aliquo gra-

vi, est peccatum mortale. Rationem subdit: in quantum non est sine contemptu proximi. Ergo.

Ex quo patet, quod si iudicium temerarium in re levavi trahatur ad aliam speciem, ut si fiat ex odio gratiæ, sit mortale.

Ratio 2. & 3. part. Licet per se loquendo, & ex genere suo omne peccatum mortale sit materia gravis, & veniale sit materia levis; in individuo tamen sunt quadam peccata mortalia, quæ quorundam hominum iudicio non habent pro infamib; nec committentes per ea famam suam ladi existimant, immo gloriantur in maliitia, qui potentes sunt in iniquitate, v. g. quod non habeat pro infaustis condicione, & ebriosi quis iudicet, quod se inebriat: De procace juvete, quod lascivie amet puerilam: De militi, quod aliquem occidat in duello: contra sunt quædam veniala, quæ quorundam iudicio habent pro infamib; ut si quis de viro illustri iudicet, quod sit ex gente hebreorum, vel ex ignobilis genere: vel si viro honorato, quod habeat consuetudinem mentiendo, qui id aegritus ferent, quam si de iis temere iudicetur, quod sunt forniciari. Ergo.

Ex quo sequitur 1. quod in discernendo, an materia sit gravis respectu iudicij temerarii semper debeat haberi respectus ad conditionem personæ, quæ iudicatur, & ad malum, quod illa aegritus ferri, sive deinde malum, & de quo iudicatur, sit mortale sive veniale.

Sequitur 2. Si inter Religiosos sint aliqua, quæ, licet secundum se non sint magni momenti, tamen respectu ad conditionem ipsorum maxime ad eorum famam conductunt, mortale est eos de illis temere iudicare v. g. de Religioso, quod nullam gerat curam ceremoniarum, de Lectore, vel Doctore quod patrum intelligent, & de Carihusiano quod carnes comedat.

Estre pro injuria iudicij temerarii facienda restitutio? Ut quomodo?

Affirmo: Quia qui est causa damni tenetur illud reparare, quatenus potest, reparat autem in praesenti, & iudicium retractando, & perversum voluntarii luctu affectum mutando.

Hoc doctrina estime extendenda ad defunctos?

Affirmo: Quia qui est causa damni tenetur illud reparare, quatenus potest, reparat autem in praesenti, & iudicium retractando, & perversum voluntarii luctu affectum mutando.

QUERERO XI. Quid censes de suspicione mentali temeraria?

XII. Ante R. Not. 1. duplicitate posse aliquem suspectari male de proximo. Primo tantum ex errore intellectus, quo quis apprehendit signa ad suspicendum esse sufficientia, cum tamen non sint, patatus suspicionem deponere deprehensa signorum insufficientia. Et de hac suspicione non queritur; cerum enim est, eam (id est de iudicio temerario) non esse peccatum, quia non est plene deliberata, adeoque nec temeraria. Secundum non tantum ex errore intellectus, sed etiam ex pravo affectu, & malevolentia suspectari deprehensa etiam signorum insufficientia in suspicione persistentis, vel saltem de illa insufficientia dubitantis, ac signa examinare nolentis, aut voluntarie negligientis. Et in hoc sensu est suspicio deliberata, de qua hic est questio.

Nota 2. Ex S. Thom. citat. art. in corp. sic discurrente: „Suspicio importat opinionem mali ex leib; viribus indicis. Et contingit ex tribus. Uno quidem modo ex hoc, quod aliquis ex seipso malus est: & ex hoc ipso, quasi conscientia sua maliitia, facilius de aliis malum opinatur, secundum illud Eccl. cles. 10. In via statulus ambulans cum ipse sit insipientis, omnes statulos astimat. Alter modo provenit ex hoc, quod aliquis male affectuari ad alterum, cum enim aliquis contemnit, vel odit aliquem, aut irasci-

Tract. VIII. Examen II.

„citur, vel invidet ei, ex levibus signis opinatus „mala de ipso; quia quisque faciliter credit quod „apparet. Tertio modo provenit ex longa experientia, „Unde Philosoph. dicit in 2. Rhet. quod senes sunt „maxime suspiciosi, quia multoties experti sunt aliorum defectus. Prima autem dux suspicione causa manifeste pertinet ad perversitatem affectus, „Tertia vero causa diminuit rationem suspicionei, „in quantum experientia ad certitudinem proficit, „que est contra rationem suspicionei. Ita S. Doctor. His notat.

Resp. Juxta mentem S. Aug. & S. Th. probabilitas videtur, quod suspicio merè mentalis, plenè deliberata, ex genere suo, seu præcisè intra limites suspicione manens, non sit peccatum mortale, sed solum veniale, etiam in individuo, licet sit in regravi, aut etiam gravissima. Est contra diversos DD. etiam Thomistos nonnullos.

Dixi, *juxta mentem S. Aug. & S. Thom.* Nam prior Tract. 90. in Joann. ait: „Ignoscatur nobis, „quod de occultis hominum aliquando, immò assidue, non vera sentiamus; hoc enim ad humanam tentationem pertinet arbitror, sine qua ista non potest duci vita. Et post pauca subdit: in his rerum humanaum tenebris eis suspicione vitare non possumus, quia homines sumus, judicia tamen, id est definitions, firmasque sententias contineamus; neque ante tempus judicare. Item super c. 4. n. 1. ad Cor. ait: In suspicione, sicut & in alias tentationes, quæ oriuntur ex fragilitate humana, frequenter incident homines: etiam justi, & tamen morati.

Subsum: Sed peccata, sine quibus vita ista non potest duci, quae vitare non possumus, & in quo etiam homines justi frequenter incident, nemo dicit esse mortalia ex genere suo, sed solum venialia. Ergo.

Deinde S. Thom. hic q. 60. art. 3. cit in c. constituit tres gradus suspicionei, & ait: *Primus gradus est ut homo ex levibus indiciis de bonitate aliquius dubitare incipiat;* & hoc est veniale, & lege peccatum. Quod probat ex cit. August. & Glossa. *Secundus gradus est, cum aliquis pro certo malitiam alterius asserit ex levibus indiciis;* &c. *Tertius gradus est, cum aliquis iudex ex suspicione procedit ad aliquem condamnam.*

Subsum: Sed S. D. sub primo gradu præter dubitationem comprehendit suspicionei propriæ dictam. Ergo Probat. min. sub. S. D. ibi expressæ agit de suspicione, cuius ibi dicit esse tripliçem gradum. Ergo suspicionei propriæ dictam comprehendit sub aliquo horum graduum. Sed eam non comprehendit sub secundo, & tertio, quia uterique clare procedit de iudicio. Ergo eam comprehendit sub primo. Sed de primo gradu dicit esse veniale, & leve peccatum. Ergo.

Item S. Th. quodl. 12. art. 35. nimis clarè pro nobis loquitur, dicens: *Suspicio est quid imperfectus motus,* & id est non mortale ex genere suo. Ubi non loquitur de dubitatione, ut constat; nec de iudicio temerario, quia de eo est communis sententia, etiam S. D. quod sit mortale ex genere. Ergo de suspicione propriæ dicta.

Resp. Adversarii, S. August. & S. Thom. loqui de suspicionei subreptitiis, indeliberatis, & ordinariis, easque oris ex humana fragilitate, ad humanam tentationem pertinere, sine iis vitam hanc non duci; non verò loqui de plenè deliberatis & extraordinariis. Sed

Contra est: S. August. loquitur de suspicione quatenus distinguitur contra definitivam, firmasque sententias: Sed suspicio quantumvis delibera, & extraordinaria non est firma & certa sententia. Ergo de ea S. Aug. loquitur. Dein si S. Thom. loqueretur de suspicione delibera, non distinguere eam à iudicio temerario, quia etiam hoc solum est veniale, si sit indeliberatum, immò inceptè diceret, suspicione ex genere suo non esse peccatum mortale, quia id quod

proper imperfectionem, ac indeliberaliter actus est veniale, bene potest esse mortale ex genere, ut constat in motibus indeliberaliter luxurie. 1. 2. q. 88. art. 2. Ergo.

Ratio: Peccatum ex genere suo mortale debet ita contrariari dilectioni Dei, & proximi, ut cum ipsis considerari nequeat, ut patet ex S. Thom. loco proximè cit. Sed suspicio sic non contrariatur dilectioni. Ergo Min. prob. 1. Si contrariaretur, &c. esset propter contemptum quem inhebet: Sed non invenit contemptum completem, & perfectum, licet sit de re gravissima (quia hoc S. D. attributum soli iudicio temerario) licet ad eam disponat, sicut aliud veniale ad mortale. Ergo. 2. Esse ratione damni, seu lesionis famæ: Sed nec hæc in suspicione est tantum quæ sufficit ad mortale, quia ejus assensus est valde dubius, imperfectus, cum formidine oppositi, carente firmitate, & c. adeoque fama per eam solum leviter leditur, nec proximus, saltem naturam suspicione intelligens, ob eam graviter invictus rationabiliter dici potest. Ergo.

Dixi, *ex genere suo:* si enim suspicio transeat in iudicium temerarium, vel fiat ex odio, vel ordinetur à suspicente ad aliud grave datum proximi, ingreditur alienos limites, & fit mortale ab exirsecione.

XIII. Oppono 1. Injuria, & contemptus proximi est peccatum mortale ex genere suo, ut dictum est in prob. R. ad Q. 10. n. 11. Sed suspicio est injuria & contemptus proximi. Ergo est mortale ex genere suo. Subsum: Sed peccatum ex genere suo mortale, est etiam mortale in individuo, quando est in materia gravi. Ergo & suspicioris sit in materia gravi. Prob. Min. est S. Thom. in cit. art. 3. ad 2. dicentes: *Hoc ipso quod aliquis malam opinionem habet de alio sine causa sufficienti, indebet contemnit ipsum,* & id est injuria tuor ei. Ergo.

Ad hoc dist. maj. Si subster firmo iudicio, C. maj. si iudicio debili & fluctuanti, N. maj. & sic dist. min. Neg. cons. Solutio patet ex prob. S. Th. autem ibi loquitur de suspicione in 2. gradu, quatenus exitus suis limites, & est iudicium certum, seu firmum, ut patet legenti argumentum quod sibi objicit.

Oppono 2. contra datam solutionem: Majori injuria afficit, & magis proximum contemnit, qui de eo gravissimum malum, v. g. incestum suspicatur, quia de eo minora peccata temeriter judicant. Ergo. Probat. ant. Homines subinde malleant perdere magnam pecuniam sumam, aut de se haberi iudicium temerarium de minoribus peccatis mortaliis, v. g. de simplici fornicatione, quam suspicione de delictis gravibus. Ergo.

Contra: Suspicio de gravissimo delicto, v. g. hæresi, est gravior injuria, & contemptus proximi, quam iudicium temerarium de mortali. Ergo. Probat. ant. Si quis de Clerico bona estimations ex levibus causis exterius diceret, se dubitare, an sit Catholicus; vel suscipiari, quod sit concubinarius, gravitus eum injuriaret, & contemneret, quam si de eo mortaliter iudicaret, quod voluntarie una die omisserit Breviarium, licet illud non assereret certò, & absque formidine. Ergo & gravius peccaret, etsi illam suspicionei sola mente teneret. Prob. cont. Peccatum interius, & exteriori sunt eiusdem speciei. Ergo per ea equalis irrogatur injuria.

Ad Oppono 2. N. ant. ad prob. dist. ant. Homines malleant, & c. proper majorum contemptum, vel injuriam sibi illatam, N. ant. malleant proper alia majora mala, quæ timent ne ex talis suspicione pululent, C. ant. & N. cons. Timent enim ne vel ex suspicione fiat iudicium temerarium, ne vel suspiciorum coram aliis narretur, & exinde diffametur, aut persecutions patientur. Et hoc vel maxime, si naturam suspicionei non intelligent, sed eam cum iudicio confundant. Quæ omnia si desint, nemo prudens cauiscumque sit auctoritatis, gravissime potest offendere ex sola suspicione mentali, manente precise intra limites suas; immò potius eam ridebit, si innocens sit.

Ne-

Examen II. De Domino.

239

Negari tamen non potest, quod in re gravi sit veniale ceteris gravius.

Ad Confirm. N. ant. ad prob. N. cons. Si quis ergo in casu positio suam suspicionem panderet coram viro timoratu conscientia, de quo est certus, quod eam relationem sit accepturus ut dubium, nec ex musica elephanter facturus, nec eam hominibus malignis propagularis, minorem inferret injuriam, quam si temeriter judicaret reum de minore peccato, adeò que nec mortaliter peccaret.

Ratio est: quia fama non tollitur nisi ab assertore, non verò ab eo qui rem proponit ut dubium. Si verò suspicionem suam referat coram hominibus indicatis, v. g. garris, feminis, &c. de quibus est mortaliter certus, quod relationem suam sunt accepturi ut certam, aliquis narratur, scandalum vel occasione detrahendi sumpturi, non nego eum pecare mortaliter, si sit in re gravi. Ad prob. cons. dist. ant. Sunt ejusdem speciei quod ea, quæ sunt per se, C. ant. quadam aliquam circumstantiam adventitiam, N. ant. & cons. Si ergo aucti externo superveniat specialis circumstancia vitians (ut sit in praesenti caso) potest actus extermus esse mortaliter, licet internus solum sit venialis.

Not. Quod dictum est de suspicione, a fortiori dicendum est de dubitatione temeraria, quia haec nullum assensum dicit, adeoque minor ratio culpa in ea reputatur.

QUÆRÒ XII. Suntne dubia in meliore partem interpretanda, & quomodo?

XIV. Ante R. Not. 1. sermonem esse de dubio proprio dicto, n. 11. in Not. 2. scripto, & quidem rationabilis, seu quod pro utraque parte præberet sufficiencia iudicata & motiva ad dubitandum. Et quod hoc petitur decisio tam de iudicio interno, & secreto homini privati, quam de publico iudicis cùsuscumque.

Not. 2. quod quis tripliciter possit se habere circa dubia: 1. iudicium suspendingo. 2. ea interpretando in partem deteriorem. 3. in partem meliorem. Et hoc adhuc duplicitur, nimirum negative & positivè. *Negativè*, est non interpretari in deteriore partem, & contingit quidam quis proper factum ambiguum, quod de proximo videt, persistit in eadem assumptione, quam habebat ante, & non formet pejoratum, v. g. iudicat quis Joannem esse virum sobrium, dicit videt eum conprobans & bibentem, & non iudicat in peius, sed manet in priori iudicio. *Positive* interpretari in partem meliorem, est formare novum iudicium iudicando id quod est melius, v. g. positio casei, quod Joannes comedat & bibat ex necessitate, faciat bene, &c.

Not. 3. Obligationem interpretandi dubia in meliore partem positive dupliciter intelligi. 1. Sic quod homo oblati occasione dubii absolute tenetur exire in actum positivum iudicium de proximo. 2. Sic quod obligatio illi solum sit ex suppositione, ut supposito quod homo velit exire in actum positivum, tenetur exire in talem, quo dubium interpretari in partem meliorem, cum tamen absolute actum suspenderet possit. His notatis.

Resp. 1. Indubio est, dubia in meliore partem esse interpretanda, saltem negativè: in sensu ante explicato. Ratio patet ex discendo pro 2. Resp. 2. Ex suppositione, quod quis in re dubia velit exire in actum positivum iudicandi, tenetur dubium interpretari in meliore partem positivam, seu habere actum bonæ estimations de proximo. Ita S. D. hic q. 60. art. 4. ubi id probat ex illo Rom. 14. *Qui non manducat, manducantem non iudicet.* Ubi Glossa (ut ait S. D.) ait: *Dubia in meliore partem sunt interpretanda.*

Ratio tum ex illo iuris naturæ principio: *Quod sibi non vis fieri, alteri ne fecris.* Subsum: *Quod nullus rationabiliter vult, actiones suas dubias accipi in peius sed in melius.* Ergo. Tum ex illi Regulis Juris: *Cum iura sunt obscura, reo faciendum potius quam interpretanda.*

Ratio tum ex illo iuris naturæ principio: *Quod sibi non vis fieri, alteri ne fecris.* Subsum: *Quod nullus rationabiliter vult, actiones suas dubias accipi in peius sed in melius.* Ergo continuo peccat, usque dum legitimo titulo (v. g. præscriptionis) legitimus Principes evadat.

Ra-

utori. Item: *In pari delicto, & causa maior est contio possidentis.* Quæ regula est procedant de foro fori, possunt tamen accommodari iudicium fori interni, in quo etiam quilibet est habendus bonus donec probetur malus. Ergo.

Resp. 3. Per se loquendo non tenetur homo dubia in meliore partem interpretari positive v. g. in casu positio de homine sobrio, quem video bipent, non teneor de novo iudicare, quod id faciat ex necessitate, sed sat est, actum suspendere.

Ratio: Quia per hoc satis consilium fama proxima in re ambigua.

Dixi, *per se loquendo:* cum enim in talibus dubiis actum suspendere sit difficile, & homini insit magna ad male de proximo iudicandum præclivitas, potest ad vitandum mala estimations periculum contingere, quod homo teneatur edere in actum boni iudicis; sed hoc est per accidens.

Quoniam resolvit hunc casum?

V. Vit probat fidei referit de femina honestissima, quod marito non servet fidem. Nam si credam ratione referit, & interpretari in partem deteriore, facio injuriam feminae, quæ apud me est in possessione bona famæ: si non credo referenti, & interpretari in partem meliore, injuria facio illi iudicando utrum eum mendacem.

Dico: Sedulò imprimit considerandum est, quibus ex causulis referens moveatur ad hoc referendum: si considerit fieri ex passione, odio in honesto amore, interpretatio facienda est in favorem feminæ: si autem ex bono animo, ut nimirum adhibetur medium, optimum erit, suspendere iudicium: si autem in actum exire velim, dubium interpretandum est in favorem feminae, id est in meliore partem; quia iusta Regula Juris: *Quando partium iura sunt obscura, &c. ille autem, de quo dicitur malum, obtinet locum rei: Iura promptiora sunt ad solventem, quam ad damnandum, ut ait Abulensis super cap. 5. de Presumptionibus.*

Oppono: Ex hoc sequitur iactura in honore ipsius referens.

Resp. Imputet sibi, quia absque sufficiënti causa proximum difframat.

QUÆRÒ XIII. Teneture Princeps semper iudicare secundum verba Legis?

XVI. Resp. Distinguendo inter legem nature & scriptam. Pater resolutio ex dictis de Epiceja supr. Tract. 6. Exam. 2. n. 14. & ibid. Exam. 5. n. 88.

QUÆRÒ XIV. Iudicium usurpatum estime semper invalidum?

XVII. Sensu quasiti est, an sentientia, aut iudicia, quæ ferentur ab aliquo auctoritatem non habente, v. g. a. Tyranno, seu Princeps injusus per vim Rempubl. occupante, sint invalida, sic ut non teneantur quis eis obedire. Ex quo patet, illud dici iudicium usurpatum, quod exercetur ab eo, qui ad non habet auctoritatem; vel quod fit in personam iudicanti non subjectam, vel in tali causa, in qua ei subjecta non est. Pro quo

Not. dupliciter aliquem dicit Tyrannum. 1. Usurpatione potestis, puta, qui absque ullo iure Rempubl. invaserit, & oppressam tenet, quare tamen de facto in pace gubernat, nec Respublica ei resistit, & de hoc est questio. 2. Usu regimini, ut si sit quidem legitimus Princeps, attamen tyrannice gubernet; & omnia commoda Reipublice ad suam utilitatem referat. Et de hoc certum est, quod non peccet jus descendere; modo secundum justas leges iudicet. Hoc premisso

Resp. 1. Tyrannus, qui est talis usurpatione potestatis, non solum peccat Rempubl. invadendo & oppressing tenendo (idem est de herede) sed & jus dicendo.

Ratio 1. pars. Quia ille Tyrannus retinet quod non est suum. Ergo continuo peccat, usque dum legitimo titulo (v. g. præscriptionis) legitimus Principes evadat.

Ratio 2. part. Quia alienam potestem usurpari peccatum est.

Resp. 2. Sententia talis Tyranni late secundum justas leges, est valida, & subdit tenet ei parere usque dimittitur.

Ratio: Licet illa sententia non habeat vim à Tyrannica potestate, bene tamen à Republica, quæ ad majora mala vitanda, & publica quietis causa, eam recipit, & tacite approbat. Quia de causa nec subdit peccatum parendo, nec Judges inferiores à Tyranno constitutis juri dicendo.

EXAMEN II.

De Dominio ejusque Subjecto, & Objecto.

De quo S. D. agit in variis locis sue Summe, ut videre est in ejus Indice, Verbo Dominum, maxime 2. 2., 9. 66. art. 1. & 2.

QUÆRO I. Quid & quotuplex est Dominium? XVIII. Resp. 1. Dominum definitur, quod sit ius seu facultas propria utendi re ad quibusdam usum legem permittit. Ita communiter Theologii & Juristi, licet quidam aliquas particularis addant, alii destruant; attamen eodem modo explicit.

Dicitur, ius: Nam omnis dominum est ius, seu legitima facultas, licet non è contra, ut patet in iure utendi re, commoda, vel conducta. Per la propria Dominum differt à possessione, qua potest esse sine Dominio, ut patet in exemplo dicto. Per la quælibet usum differt ab usufructu, qui est ius utendi re salvejus substantia, ut & à iure pignoris, & hypothecæ. Dominum verò est ius eam destruendi, alienandi, donandi. Dicitur tandem, legem permittit, quia leges interduo domino prohibent certum usum rei, licet Dominum relinquunt: sic ad Gal. 4. dicitur: Parvulus nihil differt a servo, quod usum bonorum suorum, cum sit Dominus omnium, puta, quod pro prietatem.

2. Dominum varie dividitur. Nam cuncta auctoritatem, vel in personam, vel in rem. Primum dividitur in Dominum iurisdictionis, seu personarum, proprietatis, seu rerum. Primum est facultas propria gubernandi proprios subditos, ejusque actus sunt præcipere, prohibere, judicare, premiare, punire, permittere. Secundum est facultas propria disponendi ex aliqua tamquam sua in proprium commodum. Ubi nomine rel intelligitur quævis res, v. g. inanima, vel brutum, immo & persona, si sit mancipium; secus, non.

2. Dominum iurisdictionis subdividitur in Sacerdare, & Ecclesiasticum.

3. Dominum proprietatem dividitur in perfectum, quod continet proprietatem rei & commodorum eius; & in imperfectum, quod tantum habet, vel proprietatem rei, absque emolumenti, vel emolumenta, absque proprietate.

4. Dominum imperfectum est duplex, n. m. directum & utile. Primum habet solam rei, proprietatem, & hinc dicunt dominus proprietarius, quale Dominum habet Princeps in feudi. Secundum est, quod habet solam rei utilitatem, vel fructum, quale est illud, quod habet usufructarius, feudarius, empheuteus, &c. Ne autem Dominum directum dominum sit omnino inutile, etiam utilitas in certis casibus reddit ad dominum directum.

5. Dominum tam iurisdictionis, quam proprietatis dividitur in alium, seu superius, quod habet Rex, vel Respubl. in bona subditorum; & in ius bassum, seu inferius, quod in eadem bona habent domini inferiores, vel ipsi cives. Primum etiam dicitur Dominum remorum, alterum propinquum.

QUÆRO II. Quid est titulus, usus usufructus, empheuteus, feudum, superficies, servitus, possessio?

XIX. Resp. 1. Titulus est causa moralis, seu radix & fundamentum Domini, seu ex qua quis se probet dominum rei, v. g. empio, donatio, legatum, successio hereditaria, electio ad Regnum, &c.

Præter titulum ad dominii acquisitionem ordinari tamquam conditio requiri traditio rei, ejusque apprehensionis. Dixi, ordinari, quia in certis casibus traditio non est necessaria; ut 1. in Beneficiis, in iis enim suffici collatio & receptio. 2. In hereditate sola additione, & acceptatione ante apprehensionem haeres acquirit dominium bonorum defuncti. 3. In legato. 4. Quandoquid donatur, venditur, aut relinquitur civitatis, Ecclesiæ, aut alias p[ro]p[ri]etatis locis, vel in redemptionem captivorum: alii casus videantur in Auctoribus.

Titulus aliud est verus, qui à parte rei sufficit ad justificandam possessionem ad dominium; ut si res ematur à vero domino, vel accipitur a tali, qui potest donare. Alius presumptus, seu coloratus est, qui licet à parte rei non sit verus, tamen ex bona fide, & invincibili ignorantia creditur esse verus; ut si ematur ab eo, qui non est verus dominus, probabiliter tamen presumitur esse, v. g. à furo bona fide. Qui titulus licet non sufficiat ad dominium, habet tamen aliquos effectus; nam sufficit ad rem bona fide prescribendam, & ad verum titulum per eam effectendum.

Resp. 2. Usus recte definitur, quod sit ius utendi re aliena, salvo rei substantia. Ususfructus eodem modo definitur, modo addatur particula & fruenda. Per la utendi differenti à jure, quod creditor habet in pignus, vel hypothecam, & depositarius in rem depositari, qui nisi non possint. Dicitur & fruendi; plus enim iuris est in usufructu, quam in usu. Illi dicitur frui, vel usufructarius, qui in usufructu habet plenam potestem, ut possit eos vendere, donare, & rem fruitem scilicet aliter redditus, vel pensiones percipere. Ille verò solum dicitur uti, seu usuarius, qui usufructus suis potest uiri pro se, & sua familia, v. g. hortum intrare in eo deambulare, fructus percipere, iis vesti, & suis, uti & hospites alere. Dicitur, salvo rei substantia: Nam usufructarius debet rem integrum conservare proprie tam. Hinc propriè loquendo, iuxta sensum date definitionis (qua loquitur de usu rerum permanenti) non videtur posse constitui usufructus in rebus uno acto consumptilibus, v. g. vino, oleo, frumento, pecunia, &c, in quibus tamen utilitas causa constituitur quasi usufructus: & tunc dominum transfertur in usufructarium (si sit dominus capax) hic autem debet dare cautionem, quod finito prescripto tempore pecuniam, vel rei estimatiōnē restituere, velit.

Resp. 3. Empheuteus est concessio rei immobilis, cum translatione domini utilis, retento directo, sub onere certa pensionis proprietario solvende, idque in perpetuum, aut certum tempus, aut ad vitam unius, vel plurim, quo decimo non sit minus. Differt ab usufructu, quod hic etiam constitutur in rebus mobilibus.

Feudum est concessio rei immobilis; nimirum agri, Ec. vel pagi, & cum translatione domini utilis, retento proprietate, sub onere fidelitatis, & obsequi personalis prestandi. Hi contractus licet sepe pro eodem sumuntur, differunt tamen, quod empheuteus in recognitionem dominii directi tenetur præstare pensionem; feudarius verò personaliter obsequium, cuius tamen loco solet imponi realis pensio, & tunc parum differunt.

Not. quod Vassallus sine voluntate domini feudum non possit alienare, donare, oppignorare, nec alteri in feudum concedere, &c.

Resp. 4. Superficies est contractus, quo superficies alieni fundi, seu soli alicui (qui inde dicitur proprietarius) conceditur ad aedificandam domum, plantandam vineam, vel hortum, &c. Hic contractus finitur domo, vel vinea destruenda, quia non con-

De Dominio.

ceditur solū, sed tantum superficies soli, nec potest sine novo contracitu de novo in eo sedificare. Item tempore contractus finito, domus, aut vinea, &c. pertinet ad dominum fundi, nec superficiarius potest eis uti, licet dominus debeat ei solvere estimationem iliarum rerum, quo sunt melioramenta justæ facta in re aliena. Durante hoc contractu superficiarius dominum, vel vineam potest locare alteri, si domino fundi non teneatur sive pensionem: secus, non potest; quia tunc sunt vera Empheuteus.

Resp. 5. Servitus duplicitus sumi potest: 1. In quantum est ipsa subiecto, & obligatio rei, ad hoc, ut alteri serviat, quia ex ea fructum percipere, vel ea aliquo modo vel, vel circa eam aliquid impediere possit. 2. Pro iure huic obligatione correspondente, & sic est ius utendi, vel fruendi re aliena, aut aliquid circa eam impediendi.

Oppono: Ergo est idem, quod usus & ususfructus.

Neg. cons. Licet enim omnis usus, & ususfructus sit usus, non tamen è contra. Nam ius & obligatio, ne quis altius adsciperet, est servitus; non tamen est usus, vel ususfructus.

Dicuntur. Servitus in mere personalem, quæ à persona debetur persona, ut si quis usum sui servii concedit alteri. Et in mere realem, quæ à re immediate debetur rei, ut est ius agrorum, domorum, &c. v. g. ius quo per tuum agrum vadu[m], vel jumenta duco ad meum. Dico, immediate, quia mediata etiam debetur persona nimis domino agri. Et in mixtam, quæ à re immediate debetur persona, que illa re immediate potest uiri frui.

XX. Servitus realis alia est rusticana, quæ prædio rusticano, alia urbana, quæ prædio urbano debetur: prædiū urbanum vocatur quodvis habitaculum, licet sit in villa, aut horrea annexus amoenitas gratia. Jus ergo quod habes, ne vicinus tuus possit altius attollere dominum, ne tibi impedit lumen, vel quod in parietem vicinus possit immittere tignum, seu trahens, est servitus urbana. Prædiū rusticum est quodvis aliud, v. g. horreum, stabulum, ager, &c. unde jus; quod habes, ut per alterius agrum possit in utrum ire, aquam, aut jumenta ducere, est Servitus rusticana.

Resp. 6. Possessio nomen habet à pedum positio[n]e, & potest sumi, vel pro actu, & sic vocatur possessio facti, vel pro iure, & vocatur possessio juris. Prima est detentio rei, corporis & animi, & juris administrativo interveniente, id est, iure non prohibente, sicut prohibet locum sacrum possideri a Laico. Altera est ipsum ius, quo quis habet re utendi, seu et insistendi tamquam sue non prohibita possideri.

In hac definitione res sumuntur generaliter, ut comprehendant etiam res incorporeas, v. g. census, beneficium, servitum, &c. que dicuntur quasi possidenti. Dicitur, corporis, quia ad possessionis saltem inceptionem requiriunt, ut res aliquo modo manibus vel pedibus, id est, corporaliter apprehendat. Dicitur, & animi: si enim non sit animus possidenti, res non possidentur, ut patet in deposito, sicut & solo animo possessor amitti potest. Item, si in tuo agro te nesciente, lateat thesaurus, cum non possides.

Possessio, alia est naturalis, qua præsens rem ut meam detineo; alia civilis, qua secundum Juris Civilis estimationem rem semel à me naturaliter possessam, etiam absens possidere censeor, si nemo aliis à possessione me dejiciat, & maneat in me animus possibilis.

Apprehensio, quæ est possessio rei inceptio, alia est vera, ut cum rem manibus apprehendendo, vel neib[us] insisto: alia est ficta, ut si dominus rei taliter faciat actum, que juris estimatione censetur alteri tradere rei, vel domus possessionem, v. g. trahendo claves domus: Immò dantur casus, in quibus ex iuri dispositione acquiritur possessio, absque ulla apprehensione etiam ficta.

Ad 1. Resp. Quod quamvis ita sit, alii tamen Pontifices illud Dominum rursus admiserunt, ut constat ex Privilegiis dicti ordinis, verb. *Papærtas*, Hinc stante illa abdicatione Joannis XXII. Dominum illud terum mansit apud Donatores ob non acceptatio[n]em.

Possessio iterum alia est bona, alia mala fidei. Possessio habet diversos effectus, & quasi privata, ut quod possessor bona fide possit rem prescribere, possit eam armis tueri, lite mota non tenetur probare rem esse suam; quod sit melior conditio possidentis. De quibus plura vide apud Juristas, & Canonistas.

QUÆRO III. In rebus unico actu seu usu consumptibilibus, v. g. esculentis, poculantis, &c. distinguuntur usus, seu ius utendi realiter a domino? Vide infra Tract. 9. n. 67. in Notab. inter res usu consumptibilium computari etiam pecuniam.

XVI. Resp. cum communiori sent. affirmativa.

Ratio: que realiter separantur, realiter distinguuntur, quod nemo negat, quia idem a seipso realiter negatur, separantur: Sed usus, seu ius utendi de facto in quibusdam realiter separantur a Domino, ut patet in Religiosis, qui rerum, quibus vescuntur, habent legitimum usum, etiam in particulari, & tamen nemo in particulari, est capax Domini, sed solum in communione: immo Franciscani, qui sunt de Observantia, & Capuccini, nee in communione, nec in particulari bonorum suorum, sive mobilium, sive immobiliarum, etiam commestibilium Dominum habent, sed tantum usum, & Dominum eorum est penes Sedem Apostolicam auctoritate diversorum Summorum Pontificum Clementem V, Innocentium IV, Gregorium IX, ac presentem Nicolai III, (vel ut alii volunt IV,) qui hoc Dominum in se, & Ecclesiam Romanam receperunt. Ergo, &c.

Oppono 1. Joannes XXII. hoc Dominum à se abdicavit exceptus Ecclesias, Officinas, habitationibus, libris, & vestimentis sacris in Extrav. Ad Creditorem.

2. Idem Papa ibidem illum dominium vocat partim nugatorum, partim iuri repugnat. Quis enim sane mentis credere poterit (ait) quod intentio fuerit tanti Patris Nicolai Antecessoris unius ovi, seu casei, & frusti panis, & aliorum usu consumptibilium Dominium Romanæ Ecclesie, & usum Fratris retinere?

3. Qui non potest permittare, vendere, donare, &c. habet dominium, & non solum usum: Sed hoc possunt, & faciunt Franciscani. Ergo.

4. Usus definitur esse facultatem utendi re, salva rei substantia, ut ante diximus: Sed in rebus unicó actu consumptibilibus non potest esse usus salva rei substantia, cum per usum pareat substantia. Ergo.

Hac sunt fundamenta Joann. XXII.

5. Ergo verum est dicere. 1. Quod Papa quasi quotidie Franciscanos invitad prandium, & tractat. 2. Quod Franciscani, dum mendicant, mendicant pro Papa, quod si scirent hereticos, Papam esse Antichristum blaterantes, nihil ei darent. 3. Quod qui furatur Franciscanis, futurum Papaz. 4. Quod & Papaz tenetur restituere, non ipsi. Prob. seq. Quia restituere debet fieri vero domino: Sed hic est Papa. Ergo.

6. Non est intentio eorum, qui Franciscanis aliquid donant, ut transire in Dominum Papaz.

7. Ergo: si Papa modernus illud Dominum à se abdicaret, bona Franciscanorum fierent primi occupantes. Prob. cons. ex R. J. Que nullus, fiant primi occupantes.

8. Sequitur ex hac sententia, quod usus rei, ut potest in Dominio separatus, possit seorsim appretiari & vendatur: Sed hoc est contra S. Thom. h[ab]it. q. 78. art. 1. in corp. dicente: In talibus non dicitur seorsim separari usus à re ipsa: Sed cuicunque conceditur usus, ex hoc ipso conceditur res. Ergo.

Ad 1. Resp. Quod quamvis ita sit, alii tamen Pontifices illud Dominum rursus admiserunt, ut constat ex Privilegiis dicti ordinis, verb. *Papærtas*, Hinc stante illa abdicatione Joannis XXII. Dominum illud terum mansit apud Donatores ob non acceptationem. Eti.